نگاهی به واقعه بمباران ۴ آذر ۱۳۶۵ اندیمشک در گفت‌وگوی «جوان» با یکی از رزمندگان این شهر

آسمان اندیمشک اتوبان جنگنده‌های دشمن شده بود!

۳۰۰ شهید و ۷۰۰ مجروح نتیجه طولانی‌ترین بمباران تاریخ جنگ شد

■ علیرضا محمدی

روز چهارم آذر ۱۳۶۵، شهر اندیمشک طولانی‌ترین بمباران تاریخ دفاع مقدس را تجربه کرد. در این روز، نیروی هوایی بعثی‌ها با ۵۴ فروند جنگنده از ساعت ۱۱ و ۴۵ دقیقه تا ساعت ۱۳ و ۳۰ دقیقه، به صورت مداوم اندیمشک و پادگان‌های اطرافش را بمباران کردند. در نتیجه صدها نفر از مردم این شهر و همین طور رزمندگان حاضر در آن به شهادت رسیده یا مجروح شدند. در گفت‌وگویی که با مرتضی طیبی از رزمندگان اندیمشکی انجام دادیم، سعی کردیم مروری بر خاطرات این روز تاریخی داشته باشیم. طیبی به عنوان مدیر مسئول مؤسسه فرهنگی- هنری طلوع غدیر جنوب، تحقیقات جامعی را نیز در خصوص بمباران روز چهارم آذر ۱۳۶۵ انجام داده است.

راه‌آهن اندیمشک چهار بار در یک ساعت مورد حمله قرار گرفت

روز بمباران اندیمشک کجا بودید؟

من آن موقع رزمنده گردان حمزه از لشکر ۷ ولیعصر(عج) بودم. مقر ما در پادگان کرخه در نزدیکی پل کرخه بود. آن روز حوالی ظهر داشتیم وضو می‌گرفتیم تا خودمان را برای نماز جماعت آماده کنیم که ناگهان وضعیت قرمز اعلام شد و پدافند هوایی شروع به مقابله با اهداف هوایی کرد. بمباران در منطقه جنگی برای ما مسئله عادی بود. آن روز این مورد را خیلی جدی نگرفتیم و زود هم برطرف شد اما بعد دیدیم آمد و شد هواپیماها تمامی ندارد. به آسمان که نگاه می‌کردی، انگار اتوبان جنگنده‌های دشمن شده بود. تعدادی می‌آمدند و تعدادی می‌رفتند و از کنار هم عبور می‌کردند. تمامی هم نداشتند. آن موقع ما نمی‌دانستیم اینها به کجا می‌روند. چون معمولاً جنگنده‌های دشمن از آسمان منطقه رد می‌شدند و به مناطق داخلی کشور می‌رفتند. کم کم کار به جایی رسید که فرماندهان از ما خواستند روی بلندی‌های مشرف به پادگان برویم و برای خودمان جان پناهی پیدا کنیم. چند ساعت بعد خبر رسید مقصد این هواپیماها خود اندیمشک است و شهر را به شدت بمباران کرده‌اند.

چه ویژگی‌هایی بمباران روز ۴ آذر ۶۵ را متمایز می‌کند؟

اولین ویژگی آن زمان طولانی این بمباران است. از ساعت ۱۱ و ۴۵ دقیقه ظهر که اولین صدای آژیر قرمز پخش می‌شود، تا ساعت یک و ۳۰ دقیقه یعنی یک ساعت و ۴۵ دقیقه به صورت مستمر وضعیت قرمز ادامه پیدا می‌کند و جنگنده‌های دشمن پشت سر هم می‌آیند و شهر را بمباران می‌کنند و می‌روند. از حیث زمان، این عملیات هوایی نه تنها در تاریخ دفاع مقدس که در تاریخ جنگ‌های منطقه و شاید جهان بعد از جنگ جهانی دوم بی‌سابقه است. دومین ویژگی تعداد جنگنده‌های حاضر در این واقعه است؛ ۵۴ هواپیمای جنگی دشمن آن روز اندیمشک را بمباران می‌کنند. اسکادران‌ها می‌آیند و می‌زنند و بعد جای خود را به دیگر اسکادران‌های دشمن می‌دهند و همین طور بمباران شهر به صورت مستمر ادامه پیدا می‌کند.

چرا اندیمشک؟ چرا این شهر باید طولانی‌ترین بمباران تاریخ جنگ را شاهد باشد؟

اندیمشک یک موقعیت استراتژیکی داشت. زمان جنگ امکانات کشور به اندازه الان نبود. آن موقع ایستگاه راه‌آهن این شهر تنها ایستگاه در مناطق عملیاتی دفاع مقدس بود. جاده شمال به جنوب کشور از اندیمشک عبور می‌کرد. تنها جایی که سوخت گاز جبهه میانی و شمال خوزستان را تأمین می‌کرد اندیمشک بود. سد برق- آبی دز که تأمین کننده بخش قابل توجهی از برق کشور و تنظیم کننده فرکانس کل کشور بود در اندیمشک قرار داشت. همچنین از پایگاه چهارم شکاری دزفول گرفته (بخش بزرگی از این پایگاه از اندیشمک شروع می‌شد) تا دیگر پادگان‌ها مثل پادگان شهید باکری، دوکوهه و... اطراف اندیمشک قرار داشت، اما چرا دشمن آذر را برای بمباران انتخاب کرد، به این دلیل بود که آن زمان ما داشتیم خودمان را برای عملیات کربلای ۴ آماده می‌کردیم و اگر یادتان باشد، سپاه محمد(ص) اعزام سراسری‌اش را آغاز کرده بود. تعداد قابل توجهی از این رزمنده‌ها از طریق راه‌آهن اندیمشک خودشان را به مناطق عملیاتی می‌رساندند.

گویا شما تحقیقاتی در خصوص این واقعه انجام داده‌اید، آماری از شهدا و مجروحان این واقعه وجود دارد؟

ما توانستیم بیش از ۷۰۰ مجروح این واقعه را استخراج کنیم. همچنین به اسامی ۳۰۰ شهید هم رسیده‌ایم. از میان این شهدا و مجروحان، ۷۴ شهید و ۸۴ مجروح سهم خود شهر اندیمشک است و باقی از سایر استان‌های کشور هستند. ویژگی دیگری هم که باعث می‌شود بمباران چهارم آذر ۱۳۶۵ اندیمشک خاص باشد، همین مورد است که تقریباً در آن از همه استان‌های کشور شهید و مجروح داده‌ایم، چراکه بسیاری از آنها از رزمنده‌های اعزامی از دیگر شهرها و مناطق کشورمان بودند.

پس به دلیل پراکندگی افراد حاضر در این واقعه، پیدا کردن آمار شهدا و مجروحان کار سختی بود؟

بله همین طور است. تا مدت‌ها آمار این واقعه محرمانه محسوب می‌شد. چون یک ضربه نظامی در اوج جنگ محسوب می‌شد. بعدها ما تحقیقات روی این واقعه را شروع کردیم و گاهی پیش می‌آمد که مزار شهدا در دیگر شهرها را پیدا و زیارت می‌کردیم و به این ترتیب، آمار کنونی کسب شده است. این را هم اضافه کنم که علت گمنام ماندن واقعه چهارم آذر ۱۳۶۵ یکی به دلیل محرمانه بودن آن تا تقریباً پایان جنگ است و دیگر اینکه یافتن آمار واقعی این حادثه کار بسیار سختی بود.

> از ایستگاه راه‌آهن گرفته تا سیلوهای آن، ایستگاه صلواتی و... بارها در این روز بمباران شدند و تلفات زیادی هم آنجا داده شد. فقط از کارکنان ایستگاه راه‌آهن اندیمشک ۱۶ نفر به شهادت رسیدند. حتی مناطق مسکونی راه‌آهن هم به شدت بمباران شدند که برخی خانواده‌ها همگی یکجا شهید شدند

اگر می‌شود به واقعه آن روز کمی دقیق‌تر نگاه کنیم، آن روز کدام مناطق شهر بمباران شدند؟

راه‌آهن یکی از مناطقی بود که آن روز چهار بار بمباران شد. آنجا محل آمد و شد رزمنده‌ها و تجمع آنها خصوصاً در بلوار راه‌آهن بود. از ایستگاه راه‌آهن گرفته تا سیلوهای آن، ایستگاه صلواتی و... بارها در این روز بمباران شدند و تلفات زیادی هم آنجا داده شد. فقط از کارکنان ایستگاه راه‌آهن اندیمشک ۱۶ نفر به شهادت رسیدند. حتی مناطق مسکونی راه‌آهن هم به شدت بمباران شدند که برخی خانواده‌ها همگی یکجا شهید شدند. غیر از آن بسیاری از نقاط غیر نظامی شهر نیز از گزند بمب‌های دشمن در امان نماندند. از ۷۴ شهید اندیمشکی واقعه، شاید حدود ۲۰ نفر کارمند اماکن رسمی مثل راه‌آهن و غیره بودند باقی آنها همگی از مردم عادی بودند که در خانه‌شان به شهادت رسیدند. همچنین آن روز پادگان دوکوهه بمباران می‌شود که به دلیل رفتن رزمنده‌های حاضر به مرخصی، تنها یک نفر به شهادت می‌رسد و دو نفر هم مجروح می‌شوند. پادگان شهید باکری (مقر بچه‌های لشکر عاشورا) هم بمباران می‌شود که ۱۰ الی ۱۲ شهید می‌دهند. یک جای دیگر که چند بار بمباران می‌شود، پایگاه چهارم شکاری دزفول است که ۶۲ شهید و ۱۰۰ مجروح فقط از این پایگاه تقدیم می‌شود.

چرا پدافند هوایی ما نتوانست مقابله مؤثری با دشمن انجام دهد؟

مرکز مطالعات بین‌الملل و استراتژیک امریکا کتابی تحت عنوان «عبرت‌های جنگ مدرن» منتشر کرده که در آن آماری از این واقعه نوشته شده است. یکی از این آمارها مربوط به اماکن بمباران شده مثل پادگان‌های اطراف شهر است. دیگر اینکه آنجا نوشته شده عراق در چهارم آذر، ۱۶۴ عملیات در نقاط مختلف ایران با جنگنده‌هایی مثل میگ ۲۱، سوخو ۲۰ و میراژهای فرانسوی انجام داده بود که اندیمشک یکی از این اهداف به شمار می‌رفت. پدافند هوایی ما آن موقع درگیر این ۱۶۴ عملیات بود. حتی در آن روز برای اولین بار بعثی‌ها جزیره لارک را که در تنگه هرمز قرار دارد، مورد حمله هوایی قرار می‌دهند. این نکته را هم باید در نظر داشته باشیم که در آن مقطع از جنگ، نیروی هوایی عراق به دلیل کمک‌های بین‌المللی به روز رسانی و مدرن شده بود و در طرف مقابل ما به دلیل طولانی شدن جنگ و تحریم‌ها و... در برخی بخش‌ها مشکلات و کمبودهایی داشتیم. جنگنده‌های عراقی با داشتن سیستم‌های رادارگریز باعث شده بودند تا رادارهای ما کور شوند. ضمناً بسیاری از نیروهای پدافند هوایی نهایتاً خودشان را برای یک حمله چند دقیقه‌ای آماده می‌کنند. معمولاً حملات هوایی چند دقیقه طول می‌کشند. به همین دلیل نیروهای پدافندی امکان مقابله با یک حمله بالای یک ساعت و نیم را نداشتند. همچنین جنگنده‌های دشمن در همان لحظات اولیه پدافند هوایی ما در منطقه را مورد حمله قرار دادند و در پایگاه شکاری هم با زدن سیستم برق و شیلدهای پدافندی و... باعث شده بودند که پدافند هوایی این پایگاه نتواند به خوبی با آنها مقابله کند. تنها یک فروند از جنگنده‌های دشمن در واقعه اندیشمک زده شد که گفته می‌شود خلبانش پایگاه چهارم شکاری دزفول را با پایگاه هوایی العماره اشتباه گرفته بود. قصد نشستن داشته که پدافند هوایی ما آن را می‌زند و خلبانش را اسیر می‌کند. حوزه هنری، کتاب خاطرات این خلبان اسیر عراقی را منتشر کرده است.

خود شما چه زمانی توانستید به شهر بروید؟ آنجا چه دیدید؟

تا مدتی بعد از بمباران اجازه نمی‌دادند به آنجا برویم. صبح روز بعد یعنی پنجم آذر ساعت هفت صبح خودمان را به اندیمشک رساندیم. کل شهر وضعیت بغرنجی داشت. به هر خیابان یا حتی کوچه‌ای می‌رفتی، صدای قرآن و عزاداری به گوش می‌رسید. جنگنده‌های دشمن همه جای شهر را بمباران کرده بودند. خیلی از مردم داغدار عزیزان‌شان بودند و به لحاظ روحی و احساسی، اندیشمک لحظات خاصی را سپری می‌کرد. اگر شهر را به پیکره‌ای تشبیه کنیم، این پیکره داغدار، آش و لاش شده بود.

زمانی که به اندیمشک رسیدید، هنوز ابدان شهدا در سطح شهر بودند؟

ما که روز بعد از واقعه رسیدیم، اینطور بگویم که تا یک یا حتی دو هفته بعد، مردم و بچه‌های کمیته و سپاه و... از روی پشت بام‌ها، روی درخت‌ها و نقاط دیگر شهر تکه‌های ابدان شهدا را جمع آوری می‌کردند و مدت‌ها طول کشید تا اندیمشک روی آرامش ببیند و به شرایط عادی برگردد. برخی اجساد از فرط سوختگی یا زخم‌های عمیق قابل شناسایی نبودند. به همین دلیل دو شهید به عنوان گمنام دفن شدند و یک نفر هم که کلا مفقودالاثر است. یعنی می‌دانیم به شهادت رسیده ولی هیچ پیکری از او به دست نیامده است.

خانواده شما هم آن موقع در اندیمشک بودند؟

بله بودند. البته از اعضای خانواده‌ام کسی به شهادت نرسید، اما از اقوام‌مان چند نفری به شهادت رسیدند. یک نکته را اینجا عرض کنم، اینکه می‌گوییم ۸۴ نفر از مردم شهر در این واقعه مجروح شدند، بر اساس افرادی است که در بنیاد شهید پرونده دارند. وگرنه احتمال بسیار زیادی دارد که مجروحان واقعه از مردم اندیمشک بسیار بیشتر از این رقم باشد. آن روز از زن و بچه‌های خردسال گرفته تا افراد سالخورده و خانواده‌ها و حتی خانم‌های باردار به شهادت رسیده بودند و همراه نوزاد و جنین‌شان با هم دفن شدند. گزارشی از یک خانواده اندیمشکی داریم که بندگان خدا به دلیل بمباران دشمن از شهر فرار می‌کنند و خودشان را به جاده سد زد می‌رسانند، اما آنجا جنگنده دشمن آنها را به رگبار می‌بندد و فرزند ۸ الی ۱۰ ساله خانواده در آغوش مادرش به شهادت می‌رسد. آن روز سپاه و کمیته وقتی می‌بینند بمباران دشمن تمامی ندارد، به سطح شهر می‌آیند و از مردم می‌خواهند اندیمشک را تخلیه کنند و به مناطق اطراف پناه ببرند. حتی ماشین کمیته می‌رود پلیس راه دوکوهه را می‌بندد تا کسی وارد شهر نشود و به این ترتیب سعی می‌کنند اوضاع را تحت کنترل درآورند.

نمایی از ماشین‌های سوخته در سطح شهر

> در مورد مردم اندیمشک هم بگویم که دو یا سه روز بعد از واقعه، وقتی مردم داشتند پیکر شهدا را تشییع می‌کردند، شعارِ جنگ جنگ تا پیروزی سر می‌دادند. اتفاقاً همان روز هم شهر بمباران شد، اما مردم صحنه را خالی نکردند. حضرت امام در سخنان‌شان به همین موضوع اشاره کرده و فرموده‌اند: این مردم اندیشک هستند که زیر بمباران، شعار جنگ جنگ تا پیروزی سر می‌دهند...

مسلماً یک بمباران با آن شدت و مدت طولانی، اثرات روحی و روانی زیادی روی مردم شهر گذاشته بود؟

می‌توانم بگویم هنوز هم افرادی که حوادث آن روز را به یاد می‌آورند، از لحاظ روحی تحت فشار هستند. شوخی نیست! یک ساعت و ۴۵ دقیقه این مردم شاهد آمد و شد جنگنده‌های دشمن بودند و این وضعیت بغرنج را تحمل می‌کنند. مرتب هم می‌دیدند که نقاط مختلف شهرشان بمباران می‌شود و دوستان، اقوام و نزدیکان‌شان به شهادت می‌رسند.

اما با وجود این بمباران شدید، مردم همچنان در شهر ماندند و آنجا را خالی نکردند؟

قبل از پاسخ به سؤال شما، یک موضوع را بگویم. یکی از اهداف دشمن از بین بردن راه‌آهن شهر و توقف اعزام سپاه محمد(ص) به منطقه بود، اما پس از این بمباران شدید، فقط چند ساعت راه‌آهن تعطیل شد و با تلاش بچه‌ها، همان شب اولین قطار خودش را به اندیمشک رساند. سپس پیکر شهدایی که از دیگر نقاط کشور بودند با قطارهای یخچال‌دار به شهرهای‌شان فرستاده شدند. در مورد مردم اندیمشک هم بگویم که دو یا سه روز بعد از واقعه، وقتی مردم داشتند پیکر شهدا را تشییع می‌کردند، شعار جنگ جنگ تا پیروزی سر می‌دادند. اتفاقاً همان روز هم شهر بمباران شد، اما مردم صحنه را خالی نکردند. حضرت امام در سخنان‌شان به همین موضوع اشاره کرده و فرموده‌اند: این مردم اندیشک هستند که زیر بمباران، شعار جنگ جنگ تا پیروزی سر می‌دهند... نکته بارز واقعه تلخ چهارم آذر ۱۳۶۵ اندیمشک همین ایستادگی مردم است که به رغم این بمباران وحشیانه، مرعوب نشدند و تا پایان دفاع مقدس، حمایت‌های خودشان را از جنگ و رزمنده‌ها ادامه دادند.

جدول

طراح: علیرضا سجادی فر ■ شماره ۶۳۶۰

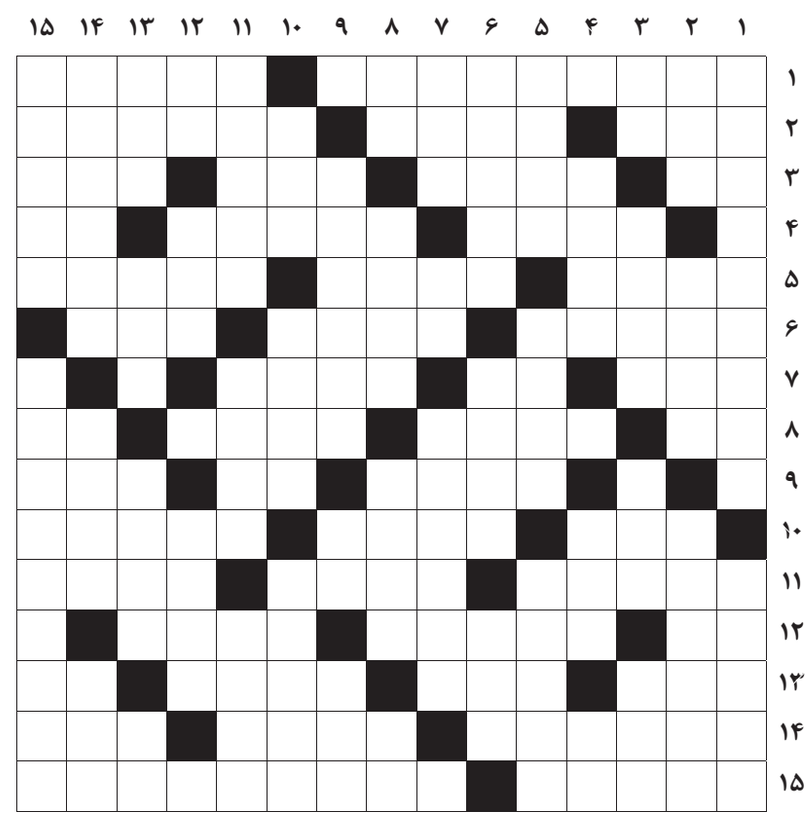

از راست به چپ

■ ۱- تیم فوتبال پایتخت پرتغال- همراه قرائن ■ ۲- عضو بی حس- چرم براق- کاهش درصد گلبول های قرمز خون ■ ۳- منقار کوتاه- وفای به عهد- نام دیگر درخت راش- کبد ■ ۴- ضرورت ورزش تیراندازی- نامی دخترانه از یک گل- بالای فرنگی ■ ۵- سرگشته- پول طلای عصر هخامنشی- هدیه چهره‌گشایی ■ ۶- تحقیق و تفحص- لقب حضرت موسی- شش ■ ۷- نهنگ ترکی- خودروی کاروان- سمت راست ■ ۸- نماد لاغری- مجروح- کبوتر ماده- آش ■ ۹- درخت مسواک- حرف خطاب- پل ■ ۱۰- طبل- خزف- با شدت و فوریت ■ ۱۱- پدر و مادر- شروع- خدایا ■ ۱۲- دوستی- روان و اجرا کردن فرمان- پوستین‌دوز ■ ۱۳- حرف شرط- سفید موی شاهنامه- هراس- پوشش چهارپا ■ ۱۴- نام کی‌روش، سرمربی سابق فوتبال ایران- کشور نیشکر- پشم گوسفند و شتر ■ ۱۵- نماد پررویی- شیمیدان بنام لهستانی برنده نوبل شیمی ۱۹۱۱

از بالا به پایین

■ ۱- خرت و پرت و خرده ریز منزل- هواپیمای جاسوسی ■ ۲- ماهی- روایت‌کننده- سلسله و خاندان ■ ۳- بنابراین- رمان ساراماگو- اولین صدراعظم آلمان متحد- ساز کلیسا ■ ۴- ورم- کلمه آرزو- گونه ■ ۵- خواب را زیبا می‌کند- ورزش هندوان- گوشه‌نشینی ■ ۶- مکر و حیله- خام- پایتخت قدیم مراکش ■ ۷- شهری در آلمان- سخن صریح- نقاش ایتالیایی دوره رنسانس ■ ۸- ساز مولانا- رنگ آسمان- محصولی از چوب درخت- ویتامین جدولی ■ ۹- ساکنان قطب شمال- نت میانی- نخ‌های افقی پارچه ■ ۱۰- گاز ضدعفونی کننده آب- مردنی- اثر کازانتزاکیس یونانی ■ ۱۱- سلاح جنگی ورزشی- ضد و مخالف- دوقلو ■ ۱۲- کلمه‌ای در مقام شگفتی- شهری در مازندران- پایتخت لتونی ■ ۱۳- بالاترین نقطه- از ارکان نماز- از نام‌های خدا- کجاست ■ ۱۴- شور و غوغا- بالین- درس زورکی ■ ۱۵- با دوام- از مبارزان اصلی میهنی در جنگ استقلال ایتالیا بر ضد اتریشی‌ها بود

جدول سودوکو

ارقام ۱ تا ۹ را طوری قرار دهید که در هر ردیف، ستون و مربع‌های کوچک سه در سه فقط یک بار به کار روند.

		۲				۹		
		۶			۴	۱		
		۳		۶	۵			
۱			۲					۸
۹						۳		۵
			۸					۹
	۶			۱			۴	
	۷			۳	۶			
	۴						۸	

جدول کلمات متقاطع

پاسخ جدول شماره ۶۳۵۹

۱	۷	ک	ط	ط	۸	۹	ط	ط
ط	ط	۹	ک	ط	ط	۱	۸	۷
ط	ط	۸	۷	۱	۹	ط	ک	ط
ط	۱	ط	ط	۸	۷	ط	۹	ک
۹	۸	ط	۱	ط	ک	۷	ط	ط
۷	ک	ط	ط	۹	ط	۸	ط	۱
ط	ط	۷	۹	ک	۱	ط	ط	۸
۸	ط	۱	ط	ط	ط	ک	۷	۹
ک	۹	ط	۸	۷	ط	ط	۱	ط

	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵
۱	ت	ا	ر	ی	ک	■	ا	ر	س	■	ک	ا	ر	د	ک
۲	ا	م	ی	ر	ا	ل	م	و	م	ن	ی	ن	■	ی	د
۳	ر	و	ا	س	■	ا	س	ل	ا	م	■	ب	م	ب	ک
۴	ا	ز	■	ن	ج	و	ا	■	ک	ا	پ	ی	ت	ا	ن
۵	س	هـ	و	■	ر	ا	ک	ب	■	ی	ر	ا	ق	■	■
۶	ب	■	ا	س	ا	ن	■	ا	م	ن	ا	■	ی	ر	ا
۷	و	ا	ل	و	■	ر	ا	ز	ر	د	گ	ی	■	و	س
۸	ل	و	ی	ی	■	ا	ن	د	و	هـ	■	ا	ن	م	ی
۹	ب	ا	■	ز	هـ	ر	م	ا	ر	■	ک	و	ا	ل	ا
۱۰	ا	ر	ز	■	ب	ش	ا	ش	■	م	ن	هـ	■	ج	ب
۱۱	■	■	هـ	م	ا	ی	■	ت	ا	ل	ی	■	ی	ک	هـ
۱۲	ک	ا	ر	ا	ک	ت	ر	■	ص	ی	ا	د	■	ا	ن
۱۳	ا	ی	ا	ر	■	ک	ا	ی	ا	ک	■	و	ا	ل	و
۱۴	ل	ک	■	ا	خ	ت	ل	ا	ل	ا	ت	خ	و	ا	ب
۱۵	ا	س	ا	ل	م	■	ی	ش	ت	■	ا	م	ا	ر	ت